

ROZWÓJ DZIECKA 4 - LETNIEGO

1. Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa.
2. Procesy poznawcze.
3. Emocje.
4. Rozwój społeczny.
5. Rozwój moralny.
6. Osobowość dziecka.

W wieku 4 lat rozpoczyna się okres średniego dzieciństwa, który trwa do 6 roku życia. Dziecko które rozpoczyna ten etap życia charakteryzuje poziom rozwoju motorycznego i sensorycznego, umożliwiając mu poruszanie się w najbliższym otoczeniu i docieranie do interesujących je obiektów, traktowanych przez nie jako istniejące realnie.

Ad.1. Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa

Dziecko wkraczające w okres średniego dzieciństwa ma wszystkie zęby mleczne swobodnie porusza się chodząc i biegając, jest dość samodzielne w zakresie samoobsługi. Zmiany wzrostu i wagi ciała są znacznie mniejsze niż do tej pory. Następuje wydłużenie ciała pod wpływem szybszego rośnięcia kończyn. Dziewczynki rozwijają się szybciej niż chłopcy. W średnim dzieciństwie obserwuje się wzrost sprawności motorycznej, pojawiają się nowe umiejętności, proste ruchy łączone są w kombinacje ruchowe, np. bieg i skok, bieg i kopnięcie piłki, chwyt i rzut piłką. O 4-latkach mówi się, że są nie do opanowania w każdym rodzaju aktywności. Jest to spowodowane dużą potrzebą ruchu. Dziecko 4-letnie nie potrafi długo skupić się na wykonywanej czynności, dlatego często zmienia rodzaje zajęcia ruchowego. Ważną rolę w uczeniu ruchów odgrywają wzorce kulturowe, które różnie związane z płcią; chłopcy uzyskują lepsze wyniki w czynnościach wymagających więcej energii i siły, dziewczynki zaś przewyższają chłopców w czynnościach motorycznych (skakanka) oraz precyzji (rysowanie, pisanie). W zakresie motoryki małej dzieci 4-letnie są samodzielne w ubieraniu i rozbieraniu, jedzeniu. W rysunkach stosują schematy przedmiotów i człowieka, komponują rysunek o wielu obiektach. 4-latki są nie do opanowania ruchowo; biją, kopią, rzucają kamieniami, niszczą przedmioty, uciekają.

Ad.2. Procesy poznawcze

A. Sprawności percepcyjne

W wieku 3, 4 - lat dzieci odróżniają pismo od tego, co nim nie jest. Ujmują pismo całościowo. Dzieci 4-letnie potrafią kopiować koło, krzyżyk, szyny, umiarkowanie dokładnie kopią kształty liter. Wzrasta zdolność rozróżniania barw i ich odcieni, wzrasta wrażliwość słuchowa. Czas ujmuje 4-latki subiektywnie, choć lepiej niż 3-latki. Poprawnie podają kolejność zdarzeń i ujmuje je jako przewidywalne. 4,5-latki wykazują zainteresowanie literami i cyframi, czasem umieją całkiem nieźle liczyć.

B. Pamięć

W miarę dojrzewania dzieci utrzymują w umyśle coraz większą liczbę liter, słów, cyfr. Mogą odtworzyć szereg złożony z 4 cyfr. Są zdolne do stosowania strategii powtarzania materiału do zapamiętania.

C. Czynności myślowe

- Szeregowanie - 47% 4-latków tworzy małe szeregi z patyczków różnej długości.
- Klasyfikacja - 4-latki opanowują w niej poziom podstawowy, gdzie wystarczają informacje percepcyjne, odkrywane samodzielnie. Informacje podawane przez dorosłych są nieprzydatne.

D. Symboliczna reprezentacja rysunku

Badacze określają ten okres jako idioplastykę, realizm intelektualny, okres schematu uproszczonego. Zestawiając proste kształty dzieci rysują to co widzą w danym obiekcie. Ich rysunki są symbolami, które przypominają elementy rzeczywistości.

E. Sprawności językowe i komunikacyjne

- Słownictwo - mają tendencje do tworzenia neologizmów, stosując poprawnie odczytane reguły gramatyczne. Pełnią one funkcje wypełniania luk, gdy dziecko nie znajduje w swoim zasobie słów słownictwa na określenie jakiegoś obiektu.
- Narracja - dzieci coraz częściej odróżniają opowiadania od innych form wypowiedzi. Opowiadania przedstawiają najczęściej konflikty interpersonalne. W 4 roku życia wzrasta znajomość nazw stanów emocjonalnych, czynności umysłu, zachowań społecznych. Bogaci się i doskonalą struktura opowiadania dziecka. Można w nim znaleźć wszystkie elementy i struktury opowiadania. W wieku 4 lat dzieci wprowadzają opisy czasu.
- Konwersacje - doskonalą się umiejętność ich prowadzenia. Szczególną rolę w rozmowie odgrywają pytania. Służą one nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu oraz zdobyciu informacji. Tendencja do zadawania pytań zwiększa się wraz z wiekiem i największa jest w 4, 5 roku życia. Jest to wiek pytań. Do 5 roku życia rośnie liczba pytań heurystycznych, przez które dziecko zmierza do wyjaśnienia i uporządkowania wiedzy o świecie. Potem liczba ta spada.
- Wyobraźnia - wydaje się ona nie mieć w tym wieku żadnych granic. Dzieci wymyślają towarzyszy zabaw i różne wymyślone historie. Dla dzieci w tym wieku granica między rzeczywistością a fikcją jest bardzo cienka.

Ad.3. Emocje

Dzieci 4-letnie lepiej rozumieją emocje własne i innych osób, zdobywają umiejętności regulowania ekspresji własnych emocji. W 4 roku życia nazwy stanów i przeżyć uczuciowych

stanowią 6,6% wszystkich nazw czynności wyrażanych czasownikowo. Potrafią właściwie oceniać przyczyny podstawowych reakcji emocjonalnych, jednak są skłonne zwracać uwagę raczej na czynniki zewnętrzne wywołujące emocje niż wewnętrzne. Dzieci 4-letnie są nie do opanowania emocjonalnie. Głośny, niemądry śmiech występuje na przemian z napadami złości. Mówi brzydkie słowa, powraca do nich z upodobaniem i rymuje je, zarykując się śmiechem - tzn., że zdaje sobie sprawę z ich niestosowności.

Lęki

W tym wieku przeważają lęki słuchowe, np. odgłosy silników oraz: lęk przed ciemnością dzikimi zwierzętami, wyjściem matki. Rozładowanie napięć emocjonalnych odbywa się przez: ssanie palca podczas snu, pobudzenie motoryczne - dziecko ucieka, kopie, pluje, obgryza paznokcie, dłubie w nosie, robi miny; pobudzenie werbalne - puszenie się i przechwalanie, celowe koślawienie języka, używanie brzydkich słów. Występują lęki i koszmary senne, potrzeba oddawania moczu podczas podniecenia emocjonalnego, ból brzucha, a nawet wymioty w momencie stresu.

Ad.4. Rozwój społeczny

Dla dzieci w wieku przedszkolnym dobra szkoła społecznego uczenia się jest zabawą. Szczególnie ważne są zabawy w role, które pozwalają odkrywać reguły związane z daną rolą. Zabawa dobrze służy zrozumieniu przez dzieci społecznych ról dorosłych - rodzinnych, zawodowych. Przyjmują je zgodnie z płcią. W wieku 3-6 lat stabilizują się zabawy samotne i równoległe (obserwacja zabaw innych). Zajmują one połowę czasu przeznaczonego na zabawy. Wzrasta również poziom empatii, czyli rozumienia stanów emocjonalnych innych osób. Dzieci 3-4 letnie są bardziej skłonne odpowiadać prospołecznie na zmartwienia dzieci, z którymi weszły w koleżeńskie relacje niż na kłopoty innych.

Dziecięce przyjaźnie

W wieku przedszkolnym dzieci rozumieją niezwykły charakter kontaktu społecznego, jakim jest przyjaźń. Przyjaciel jest wyróżniany jako partner zabawy, przyjaciele dzielą się zabawkami, do przyjaciela częściej niż do innych kierowane są prośby, pozdrowienia. Przyjaciele częściej przebywają ze sobą, rozmawiają, patrzą na siebie. W wywiadzie na temat przyjaciela młodsze dzieci przedszkolne częściej niż starsze zwracają uwagę na cechy zewnętrzne, aż 63% dzieci wskazuje na uczucia, a w sytuacjach sprzyjających powstawaniu przyjaźni 53% dzieci wskazuje na pomaganie. Niemniej jednak przyjaźnie w wieku przedszkolnym są zwykle nietrwale, a niektóre dzieci (np. agresywne), mają trudności z zawieraniem przyjaźni.

Negatywne zachowania dziecka

4-latki są nie do opanowania w stosunkach międzyludzkich. Uwielbiają przeciwstawiać się poleceniom rodziców. Nie skutkują nawet surowe kary. 4-latek puszy się, przeklina, przechwala, prowokuje. Między 4-7 rokiem życia wzrasta agresja zorientowana na osobę

(agresja wroga). Jest ona obliczona na sprawienie bólu innej osobie zarówno przez odwet, jak i sposób ustalenia dominacji. Chłopcy są bardziej agresywni niż dziewczynki, bardziej skłonni bić się, popychać, obrażać, grozić pobiciem.

Stosunki rodzice – dzieci

Dużym autorytetem są dla 4-latków rodzice, ale dzieci sprzeciwiają się tym autorytetom. Mają przemożny pęd do przeciwstawiania się wszelkim zasadom, choć w końcu ulegają i podporządkowują się.

Ad.5. Rozwój moralny

Jest on ściśle związany z rozwojem poznawczym, uczuciowym i społecznym. Wiąże się z poznaniem reguł obowiązujących w grupie społecznej, odróżnianiem dobra od zła oraz doświadczania poczucia winy i wstydu. Od około 4 roku życia dzieci zaczynają odczuwać wewnętrzny powściąg, chociaż nie rozumieją jeszcze podstawy nakazów i zakazów. Istotną rolę w tym względzie odgrywa rozumienie przeżyć innych osób oraz rozwój takich uczuć, jak wstyd i wina.

Ad. 6 Osobowość dziecka

Rozwój osobowości dziecka postępuje równocześnie z jego rozwojem społecznym, emocjonalnym i poznawczym. Zasadniczą rolę w kształtowaniu się osobowości odgrywa proces identyfikacji. Wtórna identyfikacja występuje po 3 roku życia jako usiłowanie upodobnienia się do modelu. Małe dziewczynki zaczynają identyfikować się z matką, a chłopcy z ojcem. Według Bandury chłopcy obserwują i naśladują chłopięce zachowania, ponieważ są za nie nagradzani, natomiast dziewczynki są nagradzane za zachowania dziewczęce. W wieku przedszkolnym rozwija się zdolność samokontroli, czyli działania zgodnie z oczekiwaniami autorytetów. Podstawą wszystkich form kontroli jest zdolność do powstrzymania się od natychmiastowego reagowania na pobudzenia i planowanie działania. Dopiero w 4 roku życia dzieci zaczynają świadomie kontrolować intensywność swoich emocji. Zaczynają też planować swoje działania, chociaż zwykle nadal nie odnoszą sukcesu. Stopniowo stają się coraz bardziej zdolne do planowania swoich działań, są w stanie dostosować się do próśb i zaleceń rodziców oraz kulturowych norm, bez konieczności zewnętrznej kontroli.

W okresie średniego dzieciństwa zaczyna się rozwijać obraz własnej osoby jako zestaw przekonań o swoich własnych cechach. Obraz własnej osoby jest bardzo konkretny. Składają się na niego: imię posiadane, rzeczy, codzienne zachowania. Odróżnianie siebie od innych wyraża się m. in. w używaniu zaimków osobowych "mój" i "twój". W sytuacjach konfliktowych używanie określenia "to moje" nie jest wyrazem samolubstwa dziecka, lecz znakiem wytyczania granicy między "ja" i "innymi", a więc jest przejawem rozwoju osobowości. Odróżnianie siebie od innych pozwala dzieciom zarówno współdziałać ze sobą w zabawie, jak i rozwiązywać konflikty. W wieku przedszkolnym kształtuje się również samoocena, czyli zespół sądów o własnej wartości. Zajmuje ona szczególne miejsce w rozwoju obrazu własnej osoby. Powoduje, iż sądy opisowe na swój temat utrwalają się.

Beata Kostyńska

Literatura:

1. Psychologia rozwoju człowieka tom 2, B. Harwas-Napierała, J. Trempała, PWN S.A. Warszawa 2000.
2. Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat, F. L. Ilg, L. Bates Ames, S. M. Baker, GWP, Gdańsk 2002.